

~ ๑ ~

คู่มือ

พระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลก

ประจำปี ๒๕๖๗

Word-by-Word Translation Tipitaka and
Buddhism Propagation to Global Society

๒๐๒๔

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๖

อภิธรรมปิฎก ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ

ได้รับทุนอุดหนุนโครงการจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

ปีงบประมาณ ๒๕๖๗

คู่มือ การเรียนรู้
พระไตรปิฎก ฉบับแปลโดยศัพท์ (คำต่อคำ)

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๖
อภิธรรมปิฎก ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ

คำชี้แจง

วัตถุประสงค์ของการจัดทำคู่มือการเรียนรู้พระไตรปิฎกฉบับแปลโดยศัพท์ (Word-by-Word Tipitaka Translation) มี ๒ ประการหลัก คือ ๑. เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของศัพท์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับบาลี ที่เป็นอักษรไทยและอักษรโรมัน ทุกคำ ๒. เพื่อให้ความหมายของศัพท์แต่ละคำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม ได้ช่วยสร้างให้ภาษาบาลีเป็นภาษาที่คงอยู่และสืบเนื่องคู่กับพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๖ คือ อภิธรรมปิฎก ธาตุกถา บุคคลบัญญัติ คัมภีร์ธาตุกถา นำข้อธรรมในมาติกาทั้งหลาย และข้อธรรมอื่นๆ มาจัดเข้าในชั้น ๕ आयตนะ ๑๒ และธาตุ ๑๘ ว่าข้อใดจัดเข้าได้หรือไม่ได้ และคัมภีร์บุคคลบัญญัติ บัญญัติความหมายของชื่อที่ใช้เรียกบุคคลต่างๆ ตามคุณธรรม เป็นต้น ซึ่งมีหัวข้อดังนี้ ธาตุกถา-บุคคลบัญญัติ ปรกณ

ธาตุกถาปรกณ

๑) มาติกา มี ๕ มาติกา คือ ๑. นยมาติกา ๑๔ นัย ๒. อัปกันตรมาติกา ๑๒๕ บท ๓. นยมุขมาติกา ๔ นัย ๔. ลักษณะมาติกา ๒ ลักษณะ ๕. พาหิรมาติกา

๒) นิเทศ มี ๑๔ คือ ๑. สังคหาสังคหปทนิเทศ ๒. สังคหิตนอสังคหิตปทนิเทศ ๓. อสังคหิตนสังคหิตปทนิเทศ ๔. สังคหิตนสังคหิตปทนิเทศ ๕. อสังคหิตนอสังคหิตปทนิเทศ ๖. สัมปโยควิปปโยคปทนิเทศ ๗. สัมปยุตเตนวิปปยุตตปทนิเทศ ๘. วิปปยุตเตนสัมปยุตตปท-นิเทศ ๙. สัมปยุตเตนสัมปยุตตปทนิเทศ ๑๐. วิปปยุตเตนวิปปยุตต- ปทนิเทศ ๑๑. สังคหิตนสัมปยุตตวิปปยุตตปทนิเทศ ๑๒. สัมปยุตเตนสังคหิตาสังคหิตปทนิเทศ ๑๓. อสังคหิตนสัมปยุตตวิปปยุตตปท- นิเทศ ๑๔. วิปปยุตเตนสังคหิตาสังคหิตปทนิเทศ

บุคคลบัญญัติปรกณ

๑) บัญญัติ ๖ ได้แก่ ๑. ชันธบัญญัติ ๒. आयตनบัญญัติ ๓. ธาตุบัญญัติ ๔. สัจจบัญญัติ ๕. อินทริยบัญญัติ ๖. บุคคลบัญญัติ

๒) มาติกา ๑๐ ได้แก่ เอกกมาติกา ทุกมาติกา ติกมาติกา จตุกกมาติกา ปัญจกมาติกา ฉกกมาติกา สัตตกมาติกา อัฐกมาติกา นวกมาติกา ทสกมาติกา

๓) นิเทศ ๑๐ ได้แก่ เอกกนิเทศ ทุกนิเทศ ติกนิเทศ จตุกกนิเทศ ปัญจกนิเทศ ฉกกนิเทศ สัตตกนิเทศ อัฐกนิเทศ นวกนิเทศ ทสกนิเทศ

คู่มือการศึกษาพระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำนี้ คณะผู้ดำเนินการได้พยายามอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชนและผู้สนใจศึกษาความหมาย ในการแปลคำศัพท์ที่แสดงด้วยการแปลบาลีซึ่งเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้แสดงธรรมเทศนา ในขณะเดียวกัน คณะผู้ดำเนินการ ได้สรุปประเด็นของธรรมที่สำคัญ ควรแก่การเรียนรู้ และการนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของแต่ละคนให้บรรลุจุดหมายที่เป็นความสงบสุขสูงสุดของชีวิต การจัดทำคู่มือจึงแบ่งออกเป็นบท ในแต่ละบทก็จะเป็นการกล่าวถึงธรรมที่บรรจุอยู่ในแต่ละส่วนของเล่ม พร้อมกับยกตัวอย่างของพระบาลีที่เกี่ยวข้องกับธรรมที่สรุปมาให้ศึกษา ผู้ใช้คู่มือจึงจะศึกษาถึงคำอธิบายธรรม มีบาลีประกอบต่อด้วยบทแปลแบบคำต่อคำ และตามด้วยบทแปลโดยความที่ได้จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙.

สารบัญ

บทที่		หน้า
๑	ขั้นธ	๕
๒	ขั้นธบัญญัติ	๙
๓	สัจจะ	๑๕
๔	บุคคลบัญญัติ	๑๙

บทที่ ๑

ชั้น

เอกมุลกนัย

บทนี้ กล่าวถึงชั้น เป็นการนำข้อธรรมในมาติกาทั้งหลาย และข้อธรรมอื่นๆ มาจัดเข้าในชั้น ๕ อายุตนะ ๑๒ และธาตุ ๑๘ ว่าข้อใดจัดเข้าได้หรือไม่ได้อย่างไร

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๑. ขนฺโธ

๖. รูปกฺขนฺโธ กติฺหิ ขนฺเธหิ กติฺหยาตฺตเนหิ กติฺหิ ธาตุหิ สงฺคหิโต? รูปกฺขนฺโธ เอเกน ขนฺเธเน เอกาทสหายตฺตเนหิ เอกาทสหิ ธาตุหิ สงฺคหิโต. กติฺหิ อสงฺคหิโต? จตุหิ ขนฺเธหิ เอเกนายตฺตเนน สตฺตหิ ธาตุหิ อสงฺคหิโต.

๗. เวทฺณากฺขนฺโธ กติฺหิ ขนฺเธหิ กติฺหยาตฺตเนหิ กติฺหิ ธาตุหิ สงฺคหิโต? เวทฺณากฺขนฺโธ เอเกน ขนฺเธเน เอเกนายตฺตเนน เอกาย ธาตุยา สงฺคหิโต. กติฺหิ อสงฺคหิโต? จตุหิ ขนฺเธหิ เอกาทสหายตฺตเนหิ สตฺตรสหิ ธาตุหิ อสงฺคหิโต.

๘. สณฺญากฺขนฺโธ กติฺหิ ขนฺเธหิ กติฺหยาตฺตเนหิ กติฺหิ ธาตุหิ สงฺคหิโต? สณฺญากฺขนฺโธ เอเกน ขนฺเธเน เอเกนายตฺตเนน เอกาย ธาตุยา สงฺคหิโต. กติฺหิ อสงฺคหิโต? จตุหิ ขนฺเธหิ เอกาทสหายตฺตเนหิ สตฺตรสหิ ธาตุหิ อสงฺคหิโต.

๙. สงฺขารกฺขนฺโธ กติฺหิ ขนฺเธหิ กติฺหยาตฺตเนหิ กติฺหิ ธาตุหิ สงฺคหิโต? สงฺขารกฺขนฺโธ เอเกน ขนฺเธเน เอเกนายตฺตเนน เอกาย ธาตุยา สงฺคหิโต. กติฺหิ อสงฺคหิโต? จตุหิ ขนฺเธหิ เอกาทสหายตฺตเนหิ สตฺตรสหิ ธาตุหิ อสงฺคหิโต.

๑๐. วิญฺญานกฺขนฺโธ กติฺหิ ขนฺเธหิ กติฺหยาตฺตเนหิ กติฺหิ ธาตุหิ สงฺคหิโต? วิญฺญานกฺขนฺโธ เอเกน ขนฺเธเน เอเกนายตฺตเนน สตฺตหิ ธาตุหิ สงฺคหิโต. กติฺหิ อสงฺคหิโต? จตุหิ ขนฺเธหิ เอกาทสหายตฺตเนหิ เอกาทสหิ ธาตุหิ อสงฺคหิโต.

๒. การแปลคำต่อคำ

๑. สงฺคหาสงฺคหปทนิทเทโส

– การแสดงออกโดยสิ้นเชิงซึ่งบททั้งควรสงเคราะห์ทั้งไม่ควรสงเคราะห์/

๑. ขนฺโธ – ชั้น/

๖. รูปกฺขนฺโธ – ชั้นคือรูป/ กติฺหิ – เท่าไร/ ขนฺเธหิ – ด้วยชั้นทั้งหลาย/ กติฺหยาตฺตเนหิ – ด้วยอายุตนะทั้งหลาย เท่าไร/ กติฺหิ – เท่าไร/ ธาตุหิ – ด้วยธาตุทั้งหลาย/ สงฺคหิโต? – สงเคราะห์แล้ว?/

รูปกฺขนฺโธ – ชั้นคือรูป/ เอเกน – ๑ ประการ/ ขนฺเธเน – ด้วยชั้น/ เอกาทสหายตฺตเนหิ – ด้วยอายุตนะทั้งหลาย ๑๑ ประการ/ เอกาทสหิ – ๑๑ ประการ/ ธาตุหิ – ด้วยธาตุทั้งหลาย/ สงฺคหิโต. – สงเคราะห์แล้ว/

กตติ - เท่าไร/ [ธมเมหิ - ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสงคฺหิโต? - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

จตุทิ - ๔ ประการ/ ขนเรทิ - ด้วยขันธทั้งหลาย/ เอเกนายตเนน - ด้วยอายตนะ ๑ ประการ/ สดตติ - ๗ ประการ/ ธาตุทิ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสงคหิโต. - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

๗. เวทนาภุขฺโธ - ชั้นธคือเวทนา/ กติธิ - เท้าไร/ ขนฺธเอธิ - ด้วยชั้นทั้งหลาย/ กติหายตเนธิ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย เท้าไร/ กติธิ - เท้าไร/ ธาตุธิ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ สงฺคหิโต? - สงเคราะห์แล้ว?/

เวทนาทขนฺโธ - ขันธํคฺฉเวทนา/ เอเกน - ๑ ประการ/ ขนฺนุเจน - ด้วยขันธ/ เอเกนายตเนน - ด้วยอายตนะ ๑ ประการ/ เอกาย - ๑ ประการ/ ธาตุยา - ด้วยธาตุ/ สงฺคหิตฺโต - สงเคราะห์แล้ว/

กตติ - เท่าไ/ [ธมเมหิ - ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสงคหิโต? - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

จตุทิ - ๔ ประการ/ ขนุเรทิ - ด้วยขันธทั้งหลาย/ เอกาทสหายตเนทิ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย ๑๑ ประการ/
สตตรสทิ - ๑๗ ประการ/ ธาตุทิ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสงคหิโต. - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

๘. สณฺญาขณโร - ขันธํคิอัสสญฺญา/ กติธิ - เทาไร/ ขนฺเธติ - ด้วยขันธทั้งหลาย/ กติหายตเนติ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย เทาไร/ กติธิ - เทาไร/ ธาตุติ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ สงฺคหิโต? - สงเคราะห์แล้ว?/

สนญาทขณโร - ขันธคือสัญญา/ เอเกน - ๑ ประการ/ ขนธเณ - ด้วยขันธ/ เอเกนายตเนน - ด้วยอายตนะ
๑ ประการ/ เอกาย - ๑ ประการ/ ธาตุยา - ด้วยธาตุ/ สงคหิตโต. - สงเคราะห์แล้ว/

กตติ - เท่าไร/ [ธมเมหิ - ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสงคฺหิโต? - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

จตุธิ - ๔ ประการ/ ขนุเจติ - ด้วยขันธทั้งหลาย/ เอกาทสหายตเนติ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย ๑๑ ประการ/
สตตรสสิ - ๑๗ ประการ/ ธาตุติ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสงคหิโต. - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

๙. สงขารกฺขนโร - ขันธ์คือสังขาร/ กติติ - เท่าไร/ ขนฺธเอหิ - ด้วยขันธ์ทั้งหลาย/ กติหายตเนหิ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย เท่าไร/ กติติ - เท่าไร/ ธาตฺหิ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ สงฺคฺหิตฺโต? - ธรรมที่สังเคราะห์เข้าได้?

สงขารกขโน - ขันธคือสังขาร/ เอเกน - ๑ ประการ/ ขนุเรน - ด้วยขันธ/ เอเกนายตเนน - ด้วยอายตนะ ๑
 ประการ/ เอกาย - ๑ ประการ/ ธาตยา - ด้วยธาตุ/ สงคหิตเ - สงเคราะห์แล้ว/

กตติ - เท่าไร/ [ธมเมหิ - ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสงคฺหิตฺ? - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

จตุธิ - ๔ ประการ/ ขนุเจติ - ด้วยขันธทั้งหลาย/ เอกาทสหายตเนติ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย ๑๑ ประการ/
สตตรสสิ - ๑๗ ประการ/ ธาตุติ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสงคหิโต. - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

๑๐. วิญญาณกฺขนโธ; - ขันธ์คือความรู้แจ้ง/ กติธิ - เท่าไร/ ขนฺธะธิ - ด้วยขันธ์ทั้งหลาย/ กติหายตเนติ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย เท่าไร/ กติธิ - เท่าไร/ ชาติติ - ด้วยชาติทั้งหลาย/ สงคฺคิโต? - สงเคราะห์แล้ว?/

วิญญาณกษेत्र; - ขั้นนี้คือความรู้แจ้ง/ เอเกน - ๑ ประการ/ ขนธเน - ด้วยขั้นนี้/ เอเกนายนเนน - ด้วย
อายตนะ ๑ ประการ/ สดตติ - ๗ ประการ/ ชาติติ - ด้วยชาติทั้งหลาย/ สงคหิโต. - สงเคราะห์แล้ว/

กตติ - เท่าไร/ [ธมเมหิ - ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสงคฺหิโต? - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

จตุธิ - ๔ ประการ/ ขนฺธะธิ - ด้วยขันธทั้งหลาย/ เอกาทสหายตเนติ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย ๑๑ ประการ/
เอกาทสสิ - ๑๑ ประการ/ ธาตติ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสงคฺคิโต. - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

(ເອກມຸລກໍ. – ເອກມຸລກນ້ຳ)/ [ນິກຸຈຸຕໍ – ຈບແລ້ວ]/

๓. การแปลโดยความ

๑. สังคหาสังคหปทนิทเทศ

๑. ชั้น^๑

เอกมูลกนัย

[๖] รูปชั้นสังเคราะห์เข้าได้กับชั้น อายตนะ และธาตุเท่าไร

รูปชั้นสังเคราะห์เข้าได้กับชั้น ๑ อายตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๑

สังเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น อายตนะ และธาตุเท่าไร

สังเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น ๔ อายตนะ ๑ และธาตุ ๗

[๗] เวทนาชั้นสังเคราะห์เข้าได้กับชั้น อายตนะ และธาตุเท่าไร

เวทนาชั้นสังเคราะห์เข้าได้กับชั้น ๑ อายตนะ ๑ และธาตุ ๑

สังเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น อายตนะ และธาตุเท่าไร

สังเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น ๔ อายตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๗

[๘] สัญญาชั้นสังเคราะห์เข้าได้กับชั้น อายตนะ และธาตุเท่าไร

สัญญาชั้นสังเคราะห์เข้าได้กับชั้น ๑ อายตนะ ๑ และธาตุ ๑

สังเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น อายตนะ และธาตุเท่าไร

สังเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น ๔ อายตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๗

[๙] สังขารชั้นสังเคราะห์เข้าได้กับชั้น อายตนะ และธาตุเท่าไร

สังขารชั้นสังเคราะห์เข้าได้กับชั้น ๑ อายตนะ ๑ และธาตุ ๑

สังเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น อายตนะ และธาตุเท่าไร

สังเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น ๔ อายตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๗

๑. สังคหาสังคหปทนิทเทศ ๑. ชั้น

[๑๐] วิญญาณชั้นสังเคราะห์เข้าได้กับชั้น อายตนะ และธาตุเท่าไร

วิญญาณชั้นสังเคราะห์เข้าได้กับชั้น ๑ อายตนะ ๑ และธาตุ ๗

สังเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น อายตนะ และธาตุเท่าไร

สังเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น ๔ อายตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๑

^๑ อภิ.ธ. (ไทย) ๓๖/๖-๑๐/๕-๖

๔. สรุป

นำข้อธรรมในมติกาทิทั้งหลาย และข้อธรรมอื่นๆ มาจัดเข้าในชั้น ๕ อายุตนะ ๑๒ และธาตุ ๑๘ ว่าข้อใดจัดเข้าได้หรือไม่ได้อย่างไร

เช่น รูปชั้น สกฺเขรหฺมเข้าได้กับชั้น ๑ อายุตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๑, สกฺเขรหฺมเข้าไม่ได้กับชั้น ๔ อายุตนะ ๑ และธาตุ ๗

เวทนาชั้น สกฺเขรหฺมเข้าได้กับชั้น ๑ อายุตนะ ๑ และธาตุ ๑, สกฺเขรหฺมเข้าไม่ได้กับชั้น ๔ อายุตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๗

สัญญาชั้น สกฺเขรหฺมเข้าได้กับชั้น ๑ อายุตนะ ๑ และธาตุ ๑, สกฺเขรหฺมเข้าไม่ได้กับชั้น ๔ อายุตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๗

สังขารชั้น สกฺเขรหฺมเข้าได้กับชั้น ๑ อายุตนะ ๑ และธาตุ ๑, สกฺเขรหฺมเข้าไม่ได้กับชั้น ๔ อายุตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๗

วิญญาณชั้น สกฺเขรหฺมเข้าได้กับชั้น ๑ อายุตนะ ๑ และธาตุ ๗, สกฺเขรหฺมเข้าไม่ได้กับชั้น ๔ อายุตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๑

๕. ข้อคิดตามหลักธรรม

ชั้นห้า ทำให้ได้รับประโยชน์ ดังนี้

- รูป (ร่างกาย) : เป็นกายที่ต้องใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นแหล่งอาศัยหรือรองรับชั้นที่เหลือ ทำให้ชีวิตยังดำเนินต่อไปได้

- เวทนา (ความรู้สึกสุขทุกข์) : การรับรู้ถึงอารมณ์และความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายใน ทำให้เข้าใจถึงสุขและทุกข์ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยในการพัฒนาจิตใจ

- สัญญา (ความจำ) : เป็นการเก็บรักษาข้อมูลและประสบการณ์ที่ผ่านมา ช่วยในการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง ช่วยให้เราสามารถเข้าใจเรื่องราวและศีลธรรมจากประสบการณ์ในอดีต

- สังขาร (ความปรุงแต่ง) : เป็นกระบวนการที่เราคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสร้างบุคลิกภาพ

- วิญญาณ (ความรู้รู้อารมณ์) : เป็นความสามารถในการรับรู้และเข้าใจอารมณ์ ความคิด และประสบการณ์

บทที่ ๒

ชั้นบัญญัติ

บทนี้ กล่าวถึงชั้นบัญญัติ เป็นแนวคิดสำคัญในด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งใช้เพื่ออธิบายลักษณะการมีอยู่และการเกิดขึ้นของสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาล ชั้นนี้ หมายถึง องค์ประกอบหรือส่วนประกอบที่ทำให้ชีวิตมนุษย์มีรูปแบบและมีประสบการณ์ที่หลากหลาย โดยชั้นนี้มีทั้ง ๕ ประเภท ได้แก่ รูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร และวิญญาณ ในการศึกษาและทำความเข้าใจชั้นบัญญัติ จะพบว่าการตระหนักถึงความเป็นอนิจจังของชีวิต การเปลี่ยนแปลง และการไม่ได้มีตัวตนที่ถาวร ชั้นบัญญัตียังช่วยให้เราเห็นความเชื่อมโยงระหว่างชีวิตและโลกภายนอก ทั้งยังเป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตใจ และการสำรวจตนเองอย่างลึกซึ้ง

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๒. อายตน

๒๒. จกฺขายตนํ กตฺติหิ ขณฺเฐหิ กตฺติหยาตเนหิ กตฺติหิ ธาตุหิ สงฺกฺหิตํ? จกฺขายตนํ เอเกน ขณฺเฐน เอเกนายตเนน เอกาย ธาตุยา สงฺกฺหิตํ. กตฺติหิ อสงฺกฺหิตํ? จตุหิ ขณฺเฐหิ เอกาทสหายตเนหิ สตฺตรสฺสหิ ธาตุหิ อสงฺกฺหิตํ.

๒๓. โสตายตนํ ฆานายตนํ... ชิวฺหายตนํ... กายายตนํ... รูปายตนํ... สทฺทหายตนํ... คนฺธายตนํ... รสายตนํ... โผฏฐัพพายตนํ... เปฯ เอเกน ขณฺเฐน เอเกนายตเนน เอกาย ธาตุยา สงฺกฺหิตํ. กตฺติหิ อสงฺกฺหิตํ? จตุหิ ขณฺเฐหิ เอกาทสหายตเนหิ สตฺตรสฺสหิ ธาตุหิ อสงฺกฺหิตํ.

๒๔. มนายตนํ เอเกน ขณฺเฐน เอเกนายตเนน สตฺตฺติ ธาตุหิ สงฺกฺหิตํ. กตฺติหิ อสงฺกฺหิตํ? จตุหิ ขณฺเฐหิ เอกาทสหายตเนหิ เอกาทสฺสหิ ธาตุหิ อสงฺกฺหิตํ.

๒๕. ธมฺมายตนํ อสงฺขตํ ขนฺธโต ฐูปเตว จตุหิ ขณฺเฐหิ เอเกนายตเนน เอกาย ธาตุยา สงฺกฺหิตํ. กตฺติหิ อสงฺกฺหิตํ? เอเกน ขณฺเฐน เอกาทสหายตเนหิ สตฺตรสฺสหิ ธาตุหิ อสงฺกฺหิตํ.

(เอกมูลก.)

๒๖. จกฺขายตนญจ โสตายตนญจ เอเกน ขณฺเฐน ทฺวิฺหายตเนหิ ทฺวิฺหิ ธาตุหิ สงฺกฺหิตา. กตฺติหิ อสงฺกฺหิตา? จตุหิ ขณฺเฐหิ ทสหายตเนหิ โสฬสฺสหิ ธาตุหิ อสงฺกฺหิตา.

๒๗. จกฺขายตนญจ ฆานายตนญจ... จกฺขายตนญจ ชิวฺหายตนญจ... จกฺขายตนญจ กายายตนญจ... จกฺขายตนญจ รูปายตนญจ... จกฺขายตนญจ สทฺทหายตนญจ... จกฺขายตนญจ คนฺธายตนญจ... จกฺขายตนญจ รสายตนญจ... จกฺขายตนญจ โผฏฐัพพายตนญจ เอเกน ขณฺเฐน ทฺวิฺหายตเนหิ ทฺวิฺหิ ธาตุหิ สงฺกฺหิตา. กตฺติหิ อสงฺกฺหิตา? จตุหิ ขณฺเฐหิ ทสหายตเนหิ โสฬสฺสหิ ธาตุหิ อสงฺกฺหิตา.

๒๘. จกฺขายตนญจ มนายตนญจ ทฺวิฺหิ ขณฺเฐหิ ทฺวิฺหายตเนหิ อฏฺฐหิ ธาตุหิ สงฺกฺหิตา. กตฺติหิ อสงฺกฺหิตา? ตีหิ ขณฺเฐหิ ทสหายตเนหิ ทสฺสหิ ธาตุหิ อสงฺกฺหิตา.

๒๙. จกขายตนณจ ฌมมายตนณจ อสงขตํ ขนฺธโต ฐูปเตวา จตุหิ ขนฺเธหิ ทวีหยาตเนหิ ทวีหิ ธาตุหิ สงฺคหิตา. กติหิ อสงฺคหิตา? เอเกน ขนฺเธน ทสหายตเนหิ โสฬสหิ ธาตุหิ อสงฺคหิตา.

(ทุกมูลก.)

๓๐. ทวาทสายนานิ กติหิ ขนฺเธหิ กติหยาตเนหิ กติหิ ธาตุหิ สงฺคหิตา? ทวาทสายนานิ อสงฺขตํ ขนฺธโต ฐูปเตวา ปญฺจหิ ขนฺเธหิ ทวาทสหายตเนหิ อฏฺฐารสหิ ธาตุหิ สงฺคหิตา. กติหิ อสงฺคหิตา? น เกหิจิ ขนฺเธหิ น เกหิจิ อายตเนหิ น กาหิจิ ธาตุหิ อสงฺคหิตา.

(ทวาทสก.)

๒. การแปลคำต่อคำ

๒. อายุตน – อายุตนะ/

๒๒. จกขายตนํ – อายุตนะคือดวงตา/ กติหิ – เท่าไร/ ขนฺเธหิ – ด้วยขันธทั้งหลาย/ กติหยาตเนหิ – ด้วยอายุตนะทั้งหลาย เท่าไร/ กติหิ – เท่าไร/ ธาตุหิ – ด้วยอายุตนะทั้งหลาย/ อสงฺคหิตํ? – สงเคราะห์แล้ว?/

จกขายตนํ – อายุตนะคือดวงตา/ เอเกน – ๑ ประการ/ ขนฺเธน – ด้วยขันธ/ เอเกนายตเนน – ด้วยอายุตนะ ๑ ประการ/ เอกาย – ๑ ประการ/ ธาตุยา – ด้วยธาตุ/ สงฺคหิตํ. – สงเคราะห์แล้ว/

กติกิ – เท่าไร/ [ธมฺเมหิ – ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสงฺคหิตํ? – สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

จตุหิ – ๔ ประการ/ ขนฺเธหิ – ด้วยขันธทั้งหลาย/ เอกาทสหายตเนหิ – ด้วยอายุตนะทั้งหลาย ๑๑ ประการ/ สตฺตรสหิ – ๑๗ ประการ/ ธาตุหิ – ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสงฺคหิตํ. – สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

๒๓. โสตายตนํ – อายุตนะคือหู/ ฆานายตนํ ปาเป – อายุตนะคือจมูก/ จิวหายตนํ ปาเป – อายุตนะคือลิ้น ฯลฯ/ กายายตนํ ปาเป – อายุตนะคือร่างกาย ฯลฯ/ รูปายตนํ ปาเป – อายุตนะคือรูป ฯลฯ/ สทฺทหายตนํ ปาเป – อายุตนะคือเสียง ฯลฯ/ คนฺธายตนํ ปาเป – อายุตนะคือกลิ่น ฯลฯ/ รสหายตนํ ปาเป – อายุตนะคือรส ฯลฯ/ โผฏฺฐพฺพายตนํ ปาเป – อายุตนะคือความถูกต้อง ฯลฯ/ เอเกน – ๑ ประการ/ ขนฺเธน – ด้วยขันธ/ เอเกนายตเนน – ด้วยอายุตนะ ๑ ประการ/ เอกาย – ๑ ประการ/ ธาตุยา – ด้วยธาตุ/ สงฺคหิตํ. – สงเคราะห์แล้ว/

กติกิ – เท่าไร/ [ธมฺเมหิ – ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสงฺคหิตํ? – สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

จตุหิ – ๔ ประการ/ ขนฺเธหิ – ด้วยขันธทั้งหลาย/ เอกาทสหายตเนหิ – ด้วยอายุตนะทั้งหลาย ๑๑ ประการ/ สตฺตรสหิ – ๑๗ ประการ/ ธาตุหิ – ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสงฺคหิตํ. – สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

๒๔. มนายนํ – เอเกน – ๑ ประการ/ ขนฺเธน – ด้วยขันธ/ เอเกนายตเนน – ด้วยอายุตนะ ๑ ประการ/ สตฺตหิ – ๗ ประการ/ ธาตุหิ – ด้วยธาตุทั้งหลาย/ สงฺคหิตํ. – สงเคราะห์แล้ว/

กติกิ – เท่าไร/ [ธมฺเมหิ – ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสงฺคหิตํ? – สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

จตุหิ – ๔ ประการ/ ขนฺเธหิ – ด้วยขันธทั้งหลาย/ เอกาทสหายตเนหิ – ด้วยอายุตนะทั้งหลาย ๑๑ ประการ/ เอกาทสหิ – ๑๑ ประการ/ ธาตุหิ – ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสงฺคหิตํ. – สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

๒๕. รมมายตนั - อายุตนะคือธรรม/ อสงขตํ - ที่เป็นธาตุอันปัจจัยกระทำขึ้นพร้อมไม่ได้แล้ว/ [ธาตุ - ซึ่งธาตุ]/ ขนธโต - จากขันธ/ ฐเปตวา - ยกเว้น/ จตุติ - ๔ ประการ/ ขนธเหติ - ด้วยขันธทั้งหลาย/ เอเกนายตเนน - ด้วยอายุตนะ ๑ ประการ/ เอกาย - ๑ ประการ/ ธาตุยา - ด้วยธาตุ/ สงคหิตํ. - สงเคราะห์แล้ว/

กตติ - เท่าไร/ [รมเมหิ - ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสงคหิตํ? - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

เอเกน - ๑ ประการ/ ขนธเน - ด้วยขันธ/ เอกาทสหายตเนหิ - ด้วยอายุตนะทั้งหลาย ๑๑ ประการ/ สตุต
รสทิ - ๑๗ ประการ/ ธาตุหิ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสงคหิตํ. - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

(เอกมูลก. - เอกมูลกนัย)/ [นิฏฐิตํ - จบแล้ว]/

๒๖. จกขายตนณจ - อายุตนะคือดวงตา ด้วย/ โสตายตนณจ - อายุตนะคือหู ด้วย/ เอเกน - ๑ ประการ/
ขนธเน - ด้วยขันธ/ ทวิหายตเนหิ - ด้วยอายุตนะทั้งหลาย ๒ ประการ/ ทวิหิ - ๒ ประการ/ ธาตุหิ - ด้วยธาตุ
ทั้งหลาย/ สงคหิตา. - สงเคราะห์แล้ว/

กตติ - เท่าไร/ [รมเมหิ - ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสงคหิตา? - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

จตุติ - ๔ ประการ/ ขนธเหติ - ด้วยขันธทั้งหลาย/ ทสหายตเนหิ - ด้วยอายุตนะทั้งหลาย ๑๐ ประการ/ โสฬส
หิ - ๑๖ ประการ/ ธาตุหิ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสงคหิตา. - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

๒๗. จกขายตนณจ - อายุตนะคือดวงตา ด้วย/ ฆานายตนณจาเปฯ - อายุตนะคือจมูก ด้วย ฯลฯ/
จกขายตนณจ - อายุตนะคือดวงตา ด้วย/ ชิวหายตนณจาเปฯ - อายุตนะคือลิ้น ด้วย ฯลฯ/
จกขายตนณจ - อายุตนะคือดวงตา ด้วย/ กายายตนณจาเปฯ - อายุตนะคือร่างกาย ด้วย ฯลฯ/
จกขายตนณจ - อายุตนะคือดวงตา ด้วย/ ฐปายตนณจาเปฯ - อายุตนะคือรูป ด้วย ฯลฯ/
จกขายตนณจ - อายุตนะคือดวงตา ด้วย/ สทหายตนณจาเปฯ - อายุตนะคือเสียง ด้วย ฯลฯ/
จกขายตนณจ - อายุตนะคือดวงตา ด้วย/ คนธายตนณจาเปฯ - อายุตนะคือกลิ่น ด้วย ฯลฯ/
จกขายตนณจ - อายุตนะคือดวงตา ด้วย/ รสายตนณจาเปฯ - อายุตนะคือรส ด้วย ฯลฯ/
จกขายตนณจ - อายุตนะคือดวงตา ด้วย/ โณฏฐพพายตนณจ - อายุตนะคือความถูกต้อง ด้วย/ เอเกน - ๑
ประการ/ ขนธเน - ด้วยขันธ/ ทวิหายตเนหิ - ด้วยอายุตนะทั้งหลาย ๒ ประการ/ ทวิหิ - ๒ ประการ/ ธาตุหิ - ด้วย
ธาตุทั้งหลาย/ สงคหิตา. - สงเคราะห์แล้ว/

กตติ - เท่าไร/ [รมเมหิ - ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสงคหิตา? - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

จตุติ - ๔ ประการ/ ขนธเหติ - ด้วยขันธทั้งหลาย/ ทสหายตเนหิ - ด้วยอายุตนะทั้งหลาย ๑๐ ประการ/ โสฬส
หิ - ๑๖ ประการ/ ธาตุหิ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสงคหิตา. - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

๒๘. จกขายตนณจ - อายุตนะคือดวงตา ด้วย/ มนายตนณจ - อายุตนะคือใจ ด้วย/ ทวิหิ - ๒ ประการ/ ขน
ธเหติ - ด้วยขันธทั้งหลาย/ ทวิหายตเนหิ - ด้วยอายุตนะทั้งหลาย ๒ ประการ/ อฏฐหิ - ๘ ประการ/ ธาตุหิ - ด้วยธาตุ
ทั้งหลาย/ สงคหิตา. - สงเคราะห์แล้ว/

กตติ - เท่าไร/ [รมเมหิ - ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสงคหิตา? - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

ติหิ - ๓ ประการ/ ขนธเหติ - ด้วยขันธทั้งหลาย/ ทสหายตเนหิ - ด้วยอายุตนะทั้งหลาย ๑๐ ประการ/ ทสทิ -
๑๐ ประการ/ ธาตุหิ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสงคหิตา. - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

๒๙. จกขายตนณจ - อายุตนะคือดวงตา ด้วย/ รมมายตนณจ - อายุตนะคือธรรม ด้วย/ อสงขตํ - ที่เป็น
ธาตุอันปัจจัยกระทำขึ้นพร้อมไม่ได้แล้ว/ [ธาตุ - ซึ่งธาตุ]/ ขนธโต - จากขันธ/ ฐเปตวา - ยกเว้น/ จตุติ - ๔
ประการ/ ขนธเหติ - ด้วยขันธทั้งหลาย/ ทวิหายตเนหิ - ด้วยอายุตนะทั้งหลาย ๒ ประการ/ ทวิหิ - ๒ ประการ/ ธาตุหิ
- ด้วยธาตุทั้งหลาย/ สงคหิตา. - สงเคราะห์แล้ว/

กตติ - เท่าไร/ [ธมเมติ - ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสงคหิตา? - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

เอเกน - ๑ ประการ/ ขนฺธ - ด้วยขันธ/ ทสหายตเนติ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย ๑๐ ประการ/ โสฬส - ๑๖ ประการ/ ธาตุ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสงคหิตา. - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

(ทุกมูลก. - ทุกมูลกนัย)/ [นิญฐิต - จบแล้ว]/

* _ * _ * _ * _ * _ * _ * _ *

๓๐. ทวาทสายนานิ - อายตนะทั้งหลาย ๑๒ ประการ/ กตติ - เท่าไร/ ขนฺธ - ด้วยขันธทั้งหลาย/ กติ
หายตเนติ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย เท่าไร/ กตติ - เท่าไร/ ธาตุ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ สงคหิตา? - สงเคราะห์แล้ว?/

ทวาทสายนานิ - อายตนะทั้งหลาย ๑๒ ประการ/ อสงคหิต - ที่เป็นธาตุอันปัจจัยกระทำขึ้นพร้อมไม่ได้แล้ว/
[ธาตุ - ซึ่งธาตุ]/ ขนฺธโต - จากขันธ/ ฐเปตวา - ยกเว้น/ ปญจ - ๕ ประการ/ ขนฺธ - ด้วยขันธทั้งหลาย/ ทวาท
สหายตเนติ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย ๑๒ ประการ/ อฏฐารส - ๑๘ ประการ/ ธาตุ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ สงคหิตา.
- สงเคราะห์แล้ว/

กตติ - เท่าไร/ [ธมเมติ - ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสงคหิตา? - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

น - หามิได้/ เกหิจิ - บางประการ/ ขนฺธ - ด้วยขันธทั้งหลาย/ น - หามิได้/ เกหิจิ - บางประการ/ อายต
เนติ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย/ น - หามิได้/ กาหิจิ - บางประการ/ ธาตุ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสงคหิตา. -
สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

(ทวาทสก. - ทวาทสกนัย)/ [นิญฐิต - จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๒. อายตนะ

เอกมูลกนัย

[๒๒] จักขายตนะสงเคราะห์เข้าได้กับขันธ อายตนะ และธาตุเท่าไร

จักขายตนะสงเคราะห์เข้าได้กับขันธ ๑ อายตนะ ๑ และธาตุ ๑,

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับขันธ อายตนะ และธาตุเท่าไร

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับขันธ ๔ อายตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๗

[๒๓] โสตายตนะ ฆานายตนะ ชิวหายตนะ กายายตนะ รูปายตนะ สัททหายตนะ คันธายตนะ รสายตนะ
โผฏฐัพพายตนะ ฯลฯ สงเคราะห์เข้าได้กับขันธ ๑ อายตนะ ๑ และธาตุ ๑

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับขันธ อายตนะ และธาตุเท่าไร

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับขันธ ๔ อายตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๗

[๒๔] มนายตนะสงเคราะห์เข้าได้กับขันธ ๑ อายตนะ ๑ และธาตุ ๗

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับขันธ อายตนะ และธาตุเท่าไร

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับขันธ ๔ อายตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๑

[๒๕] ธัมมายตนะ เว้นธาตุที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งออกจากขันธแล้ว สงเคราะห์เข้าได้กับขันธ ๔ อายตนะ ๑
และธาตุ ๑

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น์ อายตนะ และธาตุเท่าไร

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น์ ๑ อายตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๗

เอกมูลกนัย จบ

ทุกมูลกนัย

[๒๖] จักขายตนะและโสตายตนะสงเคราะห์เข้าได้กับชั้น์ ๑ อายตนะ ๒ และธาตุ ๒

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น์ อายตนะ และธาตุเท่าไร

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น์ ๔ อายตนะ ๑๐ และธาตุ ๑๖

[๒๗] จักขายตนะและฆานายตนะ จักขายตนะและชีวหายตนะ จักขายตนะและกายายตนะ จักขายตนะและรูปายตนะ จักขายตนะและสัททหายตนะ จักขายตนะและคันธายตนะ จักขายตนะและรสายตนะ จักขายตนะและ

โณภูฏัพพายตนะสงเคราะห์เข้าได้กับชั้น์ ๑ อายตนะ ๒ และธาตุ ๒

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น์ อายตนะ และธาตุ เท่าไร

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น์ ๔ อายตนะ ๑๐ และธาตุ ๑๖

[๒๘] จักขายตนะและมนายตนะสงเคราะห์เข้าได้กับชั้น์ ๒ อายตนะ ๒ และธาตุ ๘

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น์ อายตนะ และธาตุเท่าไร

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น์ ๓ อายตนะ ๑๐ และธาตุ ๑๐

[๒๙] จักขายตนะและธัมมายตนะ เว้นธาตุที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งออกจากชั้น์แล้ว สงเคราะห์เข้าได้กับชั้น์ ๔ อายตนะ ๒ และธาตุ ๒

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น์ อายตนะ และธาตุเท่าไร

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น์ ๑ อายตนะ ๑๐ และธาตุ ๑๖

ทุกมูลกนัย จบ

ทวาทสกนัย

[๓๐] อายตนะ ๑๒ สงเคราะห์เข้าได้กับชั้น์ อายตนะ และธาตุเท่าไร

อายตนะ ๑๒ เว้นธาตุที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งออกจากชั้น์แล้ว สงเคราะห์ เข้าได้กับชั้น์ ๕ อายตนะ ๑๒ และธาตุ ๑๘

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น์ อายตนะ และธาตุเท่าไร

ไม่มีชั้น์ อายตนะ และธาตุเหล่าไหนที่จะสงเคราะห์เข้าไม่ได้

ทวาทสกนัย จบ^๒

^๒ อภิ.ธ. (ไทย) ๓๖/๒๒-๓๐/๘-๑๐.

๔. สรุป

นำข้อธรรมในมาติกาทั้งหลาย และข้อธรรมอื่นๆ มาจัดเข้าในชั้น ๕ आयตนะ ๑๒ และธาตุ ๑๘ ว่าข้อใดจัดเข้าได้หรือไม่ได้ในอย่างไร

จักขายตนะ สงเคราะห์เข้าได้กับชั้น ๑ आयตนะ ๑ และธาตุ ๑, สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น ๔ आयตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๗

โสตตยตนะ ฆานายตนะ ชิวหายตนะ กายายตนะ รูปายตนะ สัททหายตนะ คันธายตนะ รสายตนะ โผฏฐัพพายตนะ ฯลฯ สงเคราะห์เข้าได้กับชั้น ๑ आयตนะ ๑ และธาตุ ๑

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น ๔ आयตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๗

มนายตนะ สงเคราะห์เข้าได้กับชั้น ๑ आयตนะ ๑ และธาตุ ๗, สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น ๔ आयตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๑

ัมมายตนะ เว้นธาตุที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งออกจากชั้นแล้ว สงเคราะห์เข้าได้กับชั้น ๔ आयตนะ ๑ และธาตุ ๑, สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น ๑ आयตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๗

๕. ข้อคิดตามหลักธรรม

ประโยชน์ของอายตนะภายนอกและอายตนะภายใน ดังนี้

อายตนะภายนอก

- การรับรู้สิ่งแวดล้อม : อายตนะภายนอก เช่น การเห็น การได้ยิน การสัมผัส เป็นช่องทางที่ช่วยให้เรารับรู้และเข้าใจโลกภายนอกได้

- การสื่อสาร : ช่วยให้เราสามารถสื่อสารกับคนอื่น ๆ ได้ผ่านการได้ยินเสียงหรือการมองเห็น และเป็นหนทางในการแลกเปลี่ยนข้อมูล

- อารมณ์และความรู้สึก : การได้รับสัมผัสจากสิ่งแวดล้อมสามารถกระตุ้นอารมณ์และความรู้สึก เช่น เสียงดนตรีที่ทำให้รู้สึกผ่อนคลาย

อายตนะภายใน

- การสะท้อนภายใน : อายตนะภายใน เช่น ความคิด ความจำ ช่วยให้เราสามารถวิเคราะห์และสะท้อนความรู้สึกและประสบการณ์ที่เกิดขึ้นภายในตัวเรา

- การพัฒนาตนเอง : ช่วยให้มีโอกาสคิด วิเคราะห์ และประเมินค่าตนเอง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาตนเองและการเติบโตทางสติปัญญา

- การควบคุมอารมณ์ : สามารถช่วยในการควบคุมและจัดการกับอารมณ์ภายใน เช่น การฝึกสมาธิหรือการทำงานเชิงบวก

- การสร้างความคิดสร้างสรรค์ : อายตนะภายในเป็นสิ่งสำคัญในการกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ ทำให้เกิดไอเดียใหม่ ๆ

บทที่ ๓

สังจะ

บทนี้ กล่าวถึงสังจะ หรืออริยสัง คือความจริงอย่างประเสริฐ เป็นหลักคำสอนที่สำคัญที่สุดที่เกี่ยวข้องกับทุกข์และการหลุดพ้นจากทุกข์ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค โดยหลักการเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นแนวทางในการปฏิบัติธรรม แต่ยังเป็นแนวทางสำหรับแก้ปัญหาชีวิตด้วย

ความหมายของอริยสังเริ่มต้นจากการรับรู้ถึงความทุกข์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ ทุกข์สามารถเกิดขึ้นได้จากหลากหลายสาเหตุ สามารถค้นหาสาเหตุของทุกข์ได้ และทางออกดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๔. สจจํ

๔๐. ทุกขสจจํ กติหิ ขนฺธเอหิ กติหยาตเนหิ กติหิ ธาตุหิ สงฺคหิตํ? ทุกขสจจํ ปญฺจหิ ขนฺธเอหิ ทฺวาทสหายตเนหิ อฏฺฐารสฺสํ ธาตุหิ สงฺคหิตํ. กติหิ อสงฺคหิตํ? น เกหิจิ ขนฺธเอหิ น เกหิจิ อายตเนหิ น กาหิจิ ธาตุหิ อสงฺคหิตํ.

๔๑. สมุทฺยสจจํ มคฺคสจจํ เอเกน ขนฺธเณน เอเกนายตเนน เอกาย ธาตุยา สงฺคหิตํ. กติหิ อสงฺคหิตํ? จตุหิ ขนฺธเอหิ เอกาทสหายตเนหิ สตฺตรสฺสํ ธาตุหิ อสงฺคหิตํ.

๔๒. นิโรธสจจํ น เกหิจิ ขนฺธเอหิ เอเกนายตเนน เอกาย ธาตุยา สงฺคหิตํ. กติหิ อสงฺคหิตํ? ปญฺจหิ ขนฺธเอหิ เอกาทสหายตเนหิ สตฺตรสฺสํ ธาตุหิ อสงฺคหิตํ.

(เอกมุลกํ.)

๔๓. ทุกขสจฺจญฺจ สมุทฺยสจฺจญฺจ ปญฺจหิ ขนฺธเอหิ ทฺวาทสหายตเนหิ อฏฺฐารสฺสํ ธาตุหิ สงฺคหิตา. กติหิ อสงฺคหิตา? น เกหิจิ ขนฺธเอหิ น เกหิจิ อายตเนหิ น กาหิจิ ธาตุหิ อสงฺคหิตา.

๔๔. ทุกขสจฺจญฺจ มคฺคสจฺจญฺจ ปญฺจหิ ขนฺธเอหิ ทฺวาทสหายตเนหิ อฏฺฐารสฺสํ ธาตุหิ สงฺคหิตา. กติหิ อสงฺคหิตา? น เกหิจิ ขนฺธเอหิ น เกหิจิ อายตเนหิ น กาหิจิ ธาตุหิ อสงฺคหิตา.

๔๕. ทุกขสจฺจญฺจ นิโรธสจฺจญฺจ อสงฺขตํ ขนฺธโต ฐเปตฺวา ปญฺจหิ ขนฺธเอหิ ทฺวาทสหายตเนหิ อฏฺฐารสฺสํ ธาตุหิ สงฺคหิตา. กติหิ อสงฺคหิตา? น เกหิจิ ขนฺธเอหิ น เกหิจิ อายตเนหิ น กาหิจิ ธาตุหิ อสงฺคหิตา.

(ทุกมุลกํ.)

๒. การแปลคำต่อคำ

๔. สัจ - ความจริง/

๔๐. ทุกขสัจ - ความจริงคือความทุกข์/ กติติ - เท่าไร/ ขนฺธะ - ด้วยชั้นทั้งหลาย/ กติหายตเนติ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย เท่าไร/ กติติ - เท่าไร/ ธาตุติ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย/ สงฺคหิต? - สงเคราะห์แล้ว?/

ทุกขสัจ - ความจริงคือความทุกข์/ ปญฺจติ - ๕ ประการ/ ขนฺธะ - ด้วยชั้นทั้งหลาย/ ทฺวาทสหายตเนติ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย ๑๒ ประการ/ อฏฺฐารสติ - ๑๘ ประการ/ ธาตุติ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ สงฺคหิต. - สงเคราะห์แล้ว/

กติกติ - เท่าไร/ [ธมฺเมติ - ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสงฺคหิต? - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

น - หามิได้/ เกหิจิ - บางประการ/ ขนฺธะ - ด้วยชั้นทั้งหลาย/ น - หามิได้/ เกหิจิ - บางประการ/ อายตเนติ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย/ น - หามิได้/ กาทิจิ - บางประการ/ ธาตุติ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสงฺคหิต. - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

๔๑. สมุทฺยสัจ - ความจริงคือความเกิดขึ้นพร้อม/ มคฺคสัจ - ความจริงคือหนทาง/ เอเกน - ๑ ประการ/ ขนฺธะ - ด้วยชั้น/ เอเกนายตเนน - ด้วยอายตนะ ๑ ประการ/ เอกาย - ๑ ประการ/ ธาตุยา - ด้วยธาตุ/ สงฺคหิต. - สงเคราะห์แล้ว/

กติกติ - เท่าไร/ [ธมฺเมติ - ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสงฺคหิต? - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

จตุติ - ๔ ประการ/ ขนฺธะ - ด้วยชั้นทั้งหลาย/ เอกาทสหายตเนติ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย ๑๑ ประการ/ สตฺตรสติ - ๑๗ ประการ/ ธาตุติ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสงฺคหิต. - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

๔๒. นิโรธสัจ - ความจริงคือความดับลง/ น - หามิได้/ เกหิจิ - บางประการ/ ขนฺธะ - ด้วยชั้นทั้งหลาย/ เอเกนายตเนน - ด้วยอายตนะ ๑ ประการ/ เอกาย - ๑ ประการ/ ธาตุยา - ด้วยธาตุ/ สงฺคหิต. - สงเคราะห์แล้ว/

กติกติ - เท่าไร/ [ธมฺเมติ - ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสงฺคหิต? - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

ปญฺจติ - ๕ ประการ/ ขนฺธะ - ด้วยชั้นทั้งหลาย/ เอกาทสหายตเนติ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย ๑๑ ประการ/ สตฺตรสติ - ๑๗ ประการ/ ธาตุติ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสงฺคหิต. - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

(เอกมฺลก. - เอกมฺลกนัย)/ [นิฏฺฐิต - จบแล้ว]/

๔๓. ทุกขสัจจญฺจ - ความจริงคือความทุกข์ ด้วย/ สมุทฺยสัจจญฺจ - ความจริงคือความเกิดขึ้นพร้อม ด้วย/ ปญฺจติ - ๕ ประการ/ ขนฺธะ - ด้วยชั้นทั้งหลาย/ ทฺวาทสหายตเนติ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย ๑๒ ประการ/ อฏฺฐารสติ - ๑๘ ประการ/ ธาตุติ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ สงฺคหิตา. - สงเคราะห์แล้ว/

กติกติ - เท่าไร/ [ธมฺเมติ - ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสงฺคหิตา? - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

น - หามิได้/ เกหิจิ - บางประการ/ ขนฺธะ - ด้วยชั้นทั้งหลาย/ น - หามิได้/ เกหิจิ - บางประการ/ อายตเนติ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย/ น - หามิได้/ กาทิจิ - บางประการ/ ธาตุติ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสงฺคหิตา. - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

๔๔. ทุกขสัจจณฺจ - ความจริงคือความทุกข์ ด้วย/ มคฺคสัจจณฺจ - ความจริงคือหนทาง ด้วย/ ปญฺจหิ - ๕ ประการ/ ขนฺธเหิ - ด้วยชั้นทั้งหลาย/ ทฺวาทสหายตเนหิ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย ๑๒ ประการ/ อฏฺฐารสฺหิ - ๑๘ ประการ/ ธาตุหิ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ สงฺคหิตา. - สงเคราะห์แล้ว/

กตฺติ - เท่าไร/ [ธมฺเมหิ - ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสฺงคหิตา? - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

น - หามิได้/ เกหิจิ - บางประการ/ ขนฺธเหิ - ด้วยชั้นทั้งหลาย/ น - หามิได้/ เกหิจิ - บางประการ/ อายตเนหิ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย/ น - หามิได้/ กาหิจิ - บางประการ/ ธาตุหิ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสฺงคหิตา. - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

๔๕. ทุกขสัจจณฺจ - ความจริงคือความทุกข์ ด้วย/ นิโรธสัจจณฺจ - ความจริงคือความดับลง ด้วย/ อสฺงขตฺ - ที่เป็นธาตุอันปัจจัยกระทำขึ้นพร้อมไม่ได้แล้ว/ [ธาตฺ - ซึ่งธาตุ]/ ขนฺธโต - จากชั้น/ ฐเปตฺวา - ยกเว้น/ ปญฺจหิ - ๕ ประการ/ ขนฺธเหิ - ด้วยชั้นทั้งหลาย/ ทฺวาทสหายตเนหิ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย ๑๒ ประการ/ อฏฺฐารสฺหิ - ๑๘ ประการ/ ธาตุหิ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ สงฺคหิตา. - สงเคราะห์แล้ว/

กตฺติ - เท่าไร/ [ธมฺเมหิ - ด้วยธรรมทั้งหลาย]/ อสฺงคหิตา? - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว?/

น - หามิได้/ เกหิจิ - บางประการ/ ขนฺธเหิ - ด้วยชั้นทั้งหลาย/ น - หามิได้/ เกหิจิ - บางประการ/ อายตเนหิ - ด้วยอายตนะทั้งหลาย/ น - หามิได้/ กาหิจิ - บางประการ/ ธาตุหิ - ด้วยธาตุทั้งหลาย/ อสฺงคหิตา. - สงเคราะห์ไม่ได้แล้ว/

(ทุกฺมูลกํ. - ทุกฺมูลกนฺย)/ [นิฏฺฐิตํ - จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๔. สัจจะ^๓

เอกมูลกนฺย

[๔๐] ทุกขสัจสงเคราะห์เข้าได้กับชั้น อายตนะ และธาตุเท่าไร

ทุกขสัจสงเคราะห์เข้าได้กับชั้น ๕ อายตนะ ๑๒ และธาตุ ๑๘

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น อายตนะ และธาตุเท่าไร

ไม่มีชั้น อายตนะ และธาตุเหล่าไหนที่จะสงเคราะห์เข้าไม่ได้

[๔๑] สมุทยสัจและมคฺคสัจสงเคราะห์เข้าได้กับชั้น ๑ อายตนะ ๑ และธาตุ ๑ สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น อายตนะ และธาตุเท่าไร

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น ๔ อายตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๗

[๔๒] นิโรธสัจสงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้นเหล่าไหนเลย แต่สงเคราะห์เข้าได้กับอายตนะ ๑ และธาตุ ๑

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น อายตนะ และธาตุเท่าไร

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น ๕ อายตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๗

เอกมูลกนฺย จบ

ทุกมูลกนฺย

[๔๓] ทุกขสัจและสมุทยสัจสงเคราะห์เข้าได้กับชั้น ๕ อายตนะ ๑๒ และ

ธาตุ ๑๘

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น อายตนะ และธาตุเท่าไร

^๓ อภิ.ธ. (ไทย) ๓๖/๔๐-๔๕/๑๒-๑๓.

ไม่มีชั้น์ อายตนะ และธาตุเหล่าไหนที่จะสงเคราะห์เข้าไม่ได้

[๔๔] ทุกขสัจและมัคคสัจสงเคราะห์เข้าได้กับชั้น์ ๕ อายตนะ ๑๒ และ

ธาตุ ๑๘

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น์ อายตนะ และธาตุเท่าไร

ไม่มีชั้น์ อายตนะ และธาตุเหล่าไหนที่จะสงเคราะห์เข้าไม่ได้

[๔๕] ทุกขสัจและนิโรธสัจ เว้นธาตุที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งออกจากชั้น์แล้ว สงเคราะห์เข้าได้กับชั้น์ ๕

อายตนะ ๑๒ และธาตุ ๑๘

สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น์ อายตนะ และธาตุเท่าไร

ไม่มีชั้น์ อายตนะ และธาตุเหล่าไหนที่จะสงเคราะห์เข้าไม่ได้

ทุกมูลกนัย จบ

๔. สรุป

ทุกขสัจ สงเคราะห์เข้าได้กับชั้น์ ๕ อายตนะ ๑๒ และธาตุ ๑๘, ไม่มีชั้น์ อายตนะ และธาตุเหล่าไหนที่จะสงเคราะห์เข้าไม่ได้

สมุทฺยสัจและมัคคสัจ สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น์ ๔ อายตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๗

นิโรธสัจ สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น์เหล่าไหนเลย แต่สงเคราะห์เข้าได้กับอายตนะ ๑ และธาตุ ๑, สงเคราะห์เข้าไม่ได้กับชั้น์ ๕ อายตนะ ๑๑ และธาตุ ๑๗

๕. ข้อคิดตามหลักธรรม

ประโยชน์ของอริยสัจ ในการใช้ในชีวิตประจำวัน

- การรู้ทุกข์ : รู้และเข้าใจทุกข์ในชีวิต ช่วยให้ตระหนักถึงความจริงของชีวิต และยอมรับความทุกข์ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นขั้นแรกในการเปลี่ยนแปลงชีวิตช่วยให้เราเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยสติและสามารถหาทางออกได้อย่างมีสติ

- การละสาเหตุแห่งทุกข์ : เมื่อค้นพบสาเหตุของทุกข์ คือตัณหา หรือการยึดมั่นถือมั่น ทำการปล่อยวางและเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

- การดับทุกข์ : การเข้าใจว่ามีความเป็นไปได้ในการดับทุกข์ช่วยสร้างแรงจูงใจให้เรามุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง ทุกข์ดับไป หหมดไปเป็นจุดมุ่งหมายที่ให้ความหวังและแรงผลักดันในการดำเนินชีวิต

- ทางดับทุกข์ : การเรียนรู้เกี่ยวกับมรรคมีองค์ ๘ หรือทางออกในการดับทุกข์ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง มีวิถีทางที่ชัดเจนในการพัฒนาตนเองไปสู่ความสุขและการหลุดพ้นจากทุกข์

บทที่ ๔

บุคคลบัญญัติ

เอกกอุทเทส หมวดว่าด้วยบุคคล ๑ จำพวก

ในพุทธศาสนา แนวคิดเกี่ยวกับ "บุคคล" ถือเป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยให้เราเข้าใจลักษณะและธรรมชาติของการดำรงอยู่ของมนุษย์ บุคคล ๑ จำพวกในบริบทนี้ถูกแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะทางธรรมและคุณธรรมที่พวกเขามี ซึ่งส่งผลต่อการเข้าใจความหมายของชีวิตและการแสวงหาความหลุดพ้น

การบัญญัติแบ่งออกเป็นหกประการ ซึ่งรวมถึงชั้นบัญญัติ อายตนบัญญัติ ธาตุบัญญัติ สัจบัญญัติ อินทริยบัญญัติ และบุคคลบัญญัติ โดยในแต่ละหมวดนั้นจะมีการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและการทำงานของบุคคลในชีวิตประจำวันที่มีผลต่อการพัฒนาและการตระหนักรู้ในธรรมชาติของตนเองและโลก

การวิเคราะห์บุคคลตามประเภทนี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้เราเข้าใจตนเองและผู้อื่นได้ดีขึ้น แต่ยังช่วยให้เราเห็นถึงทางเลือกและแนวทางในการพัฒนาคุณธรรม เพื่อที่จะไปสู่การเป็นบุคคลที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อสังคมและโลกใบนี้

การศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับบุคคล ๑ จำพวกนี้ จึงเป็นการเปิดประตูสู่การพัฒนาจิตใจและการสร้างเสริมคุณธรรมในชีวิต ซึ่งจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิตคือ "ความสุขที่แท้จริง" และ "ความหลุดพ้นจากทุกข์" อย่างสมบูรณ์.

ตัวอย่าง เอกกอุทเทส หมวดว่าด้วยบุคคล ๑ จำพวก

๑. บาลี

๑. เอกกอุทเทโส

๑. ฉ ปณฺณตฺติโย ขนฺธปณฺณตฺติ อายตฺนปณฺณตฺติ ธาตุปณฺณตฺติ สจฺจปณฺณตฺติ อินทริยปณฺณตฺติ ปุคฺคปณฺณตฺติตีติ.

๒. กิตฺตาวตฺตา ขนฺธานํ ขนฺธปณฺณตฺติ? ยาวตฺตา ปณฺจกฺขนฺธา รูปกฺขนฺโธ เวทฺนากฺขนฺโธ สณฺญา กฺขนฺโธ สงฺขารกฺขนฺโธ วิญญานกฺขนฺโธ เอตฺตาวตฺตา ขนฺธานํ ขนฺธปณฺณตฺติ.

๓. กิตฺตาวตฺตา อายตฺนํ อายตฺนปณฺณตฺติ? ยาวตฺตา ทฺวาทสายตฺตานํ จกฺขายตฺนํ รูปายตฺนํ โสตายตฺนํ สทฺทายตฺนํ ฆานายตฺนํ คันธายตฺนํ ชิวฺหายตฺนํ รสายตฺนํ กายายตฺนํ โผฏฐัพฺพายตฺนํ มนฺธายตฺนํ ธมฺมายตฺนํ เอตฺตาวตฺตา อายตฺนํ อายตฺนปณฺณตฺติ.

๔. กิตฺตาวตฺตา ธาตุนํ ธาตุปณฺณตฺติ? ยาวตฺตา อภฺฐารส ธาตุโย จกฺขุธาตุ รูปธาตุ จกฺขุวิญญานธาตุ โสธธาตุ สทฺทธาตุ โสธวิญญานธาตุ ฆานธาตุ คันธธาตุ ฆานวิญญานธาตุ ชิวฺหาธาตุ รสธาตุ ชิวฺหาวิญญานธาตุ กายธาตุ โผฏฐัพฺพธาตุ กายวิญญานธาตุ มโนธาตุ ธมฺมธาตุ มโนวิญญานธาตุ เอตฺตาวตฺตา ธาตุนํ ธาตุปณฺณตฺติ.

๕. กิตดาวตา สจจัน สจจปณฺณตฺติ? ยาวตา จตตารี สจจัน ทุกขสจจํ สมุทฺทสจจํ นิโรธสจจํ มคฺคสจจํ เอตตาวตา สจจัน สจจปณฺณตฺติ.

๖. กิตดาวตา อินฺทริยานํ อินฺทริยปณฺณตฺติ? ยาวตา พาวีสตฺติทฺทริยานิ จกฺขณฺทฺทริยํ โสตฺติทฺทริยํ ฆานินฺทฺทริยํ ชิวฺทฺทริยํ กายินฺทฺทริยํ มนินฺทฺทริยํ อิตฺติทฺทริยํ ปุริสินฺทฺทริยํ ชิวิตฺติทฺทริยํ สุกฺขินฺทฺทริยํ ทุกฺขินฺทฺทริยํ โสมนสฺสินฺทฺทริยํ โทมนสฺสินฺทฺทริยํ อุเปกฺขินฺทฺทริยํ สทฺธิทฺทริยํ วิริยินฺทฺทริยํ สตฺติทฺทริยํ สสมาธิทฺทริยํ ปณฺณินฺทฺทริยํ อนนฺณยตณฺณสฺสามิตฺติทฺทริยํ ยํ อนนฺณยตาวินฺทฺทริยํ เอตตาวตา อินฺทริยานํ อินฺทริยปณฺณตฺติ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๑. เอกกอุทเทโส – การยกขึ้นแสดงซึ่งหมวด ๑/

๑. จ – ๖ ประการ/ ปณฺณตฺติโย – การบัญญัติทั้งหลาย คือ/ [๑] ขนฺธปณฺณตฺติ – การบัญญัติว่าเป็นขันธ/ [๒] อายตฺนปณฺณตฺติ – การบัญญัติว่าเป็นอายตนะ/ [๓] ชาติปณฺณตฺติ – การบัญญัติว่าเป็นชาติ/ [๔] สจฺจปณฺณตฺติ – การบัญญัติว่าเป็นความจริง/ [๕] อินฺทริยปณฺณตฺติ – การบัญญัติว่าเป็นอินฺทริย/ [๖] ปุคฺคปณฺณตฺติ”ติ. – การบัญญัติว่าเป็นบุคคล”ดังนี้แล/

๒. กิตดาวตา – ด้วยเหตุมีประมาณเท่าไร/ ขนฺธานํ – ที่เป็นหมวดหมู่/ [ธมฺมานํ – ซึ่งธรรมทั้งหลาย]/ ขนฺธปณฺณตฺติ? – การบัญญัติว่าเป็นขันธ?/

ยาวตา – ด้วยเหตุมีประมาณเท่าใด/ ปณฺจกฺขนฺธา – ขันธ ๕ ทั้งหมด คือ/ [๑] รูปกฺขนฺโธ – ขันธคือรูป/ [๒] เวทฺณกฺขนฺโธ – ขันธคือเวทนา/ [๓] สลฺยกฺขนฺโธ – ขันธคือสัญญา/ [๔] สงฺขารกฺขนฺโธ – ขันธคือสังขาร/ [๕] วิญฺญานกฺขนฺโธ; – ขันธคือความรู้แจ้ง/

เอตตาวตา – ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้/ ขนฺธานํ – ที่เป็นหมวดหมู่/ [ธมฺมานํ – ซึ่งธรรมทั้งหลาย]/ ขนฺธปณฺณตฺติ. – การบัญญัติว่าเป็นขันธ/

๓. กิตดาวตา – ด้วยเหตุมีประมาณเท่าไร/ อายตฺนानํ – ซึ่งอายตนะทั้งหลาย/ อายตฺนปณฺณตฺติ? – การบัญญัติว่าเป็นอายตนะ?/

ยาวตา – ด้วยเหตุมีประมาณเท่าใด/ ทฺวาทฺสายตฺตานิ – อายตนะทั้งหลาย ๑๒ ประการ คือ/ [๑] จกฺขายตฺตํ – อายตนะคือดวงตา/ [๒] รูปายตฺตํ – อายตนะคือรูป/ [๓] โสตฺตายตฺตํ – อายตนะคือหู/ [๔] สทฺทายตฺตํ – อายตนะคือเสียง/ [๕] ฆานายตฺตํ – อายตนะคือจมูก/ [๖] คนฺธายตฺตํ – อายตนะคือกลิ่น/ [๗] ชิวฺทฺทายตฺตํ – อายตนะคือลิ้น/ [๘] รสายตฺตํ – อายตนะคือรส/ [๙] กายายตฺตํ – อายตนะคือร่างกาย/ [๑๐] โภฏฺฐทฺทพฺทายตฺตํ – อายตนะคือความถูกต้อง/ [๑๑] มนฺทายตฺตํ – อายตนะคือใจ/ [๑๒] ธมฺมายตฺตํ. – อายตนะคือธรรม/

เอตตาวตา – ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้/ อายตฺนानํ – ซึ่งอายตนะทั้งหลาย/ อายตฺนปณฺณตฺติ. – การบัญญัติว่าเป็นอายตนะ/

๔. กิตดาวตา – ด้วยเหตุมีประมาณเท่าไร/ ชาติฺนํ – ที่ทรงตัวอยู่/ [ธมฺมานํ – ซึ่งธรรมทั้งหลาย]/ ชาติปณฺณตฺติ? – การบัญญัติว่าเป็นชาติ?/

ยาวตา – ด้วยเหตุมีประมาณเท่าใด/ อฏฺฐารส – ๑๘ ประการ/ ชาติโย – ชาติทั้งหลาย คือ/ [๑] จกฺขุชาติ – ชาติคือดวงตา/ [๒] รูปชาติ – ชาติคือรูป/ [๓] จกฺขุวิญฺญานชาติ – ชาติคือความรู้แจ้งด้วยดวงตา/ [๔] โสตฺรชาติ – ชาติคือหู/ [๕] สทฺทชาติ – ชาติคือเสียง/ [๖] โสตฺรวิญฺญานชาติ – ชาติคือความรู้แจ้งด้วยหู/ [๗] ฆานชาติ – ชาติคือจมูก/ [๘] คนฺธชาติ – ชาติคือกลิ่น/ [๙] ฆานวิญฺญานชาติ – ชาติคือความรู้แจ้งด้วยจมูก/ [๑๐] ชิวฺหาชาติ – ชาติคือลิ้น/ [๑๑] รสชาติ – ชาติคือรส/ [๑๒] ชิวฺหาวิญฺญานชาติ – ชาติคือความรู้แจ้งด้วยลิ้น/ [๑๓] กายชาติ – ชาติคือร่างกาย/ [๑๔] โภฏฺฐทฺทพฺทชาติ – ชาติคือความถูกต้อง/ [๑๕] กายวิญฺญานชาติ – ชาติคือความรู้แจ้งด้วยร่างกาย/ [๑๖] มโนชาติ – ชาติคือใจ/ [๑๗] ธมฺมชาติ – ชาติคือธรรม/ [๑๘] มโนวิญฺญานชาติ – ชาติคือความรู้แจ้งด้วยใจ/

เอตตาวตทา - มีประมาณนั้นแล/ [การณ - ด้วยเหตุ]/ ธาตุนี้ - ที่ทรงตัวอยู่/ [ธมมาน - ซึ่งธรรมทั้งหลาย]/ ธาตุปณณุตติ. - การบัญญัติว่าเป็นธาตุ/

๕. กิตตาวตทา - มีประมาณเท่าไร/ [การณ - ด้วยเหตุ]/ สัจจาน - ที่เป็นความจริง/ [ธมมาน - ซึ่งธรรมทั้งหลาย]/ สัจจปณณุตติ? - การบัญญัติว่าเป็นความจริง?/

ยาวตทา - มีประมาณเท่าใด/ [การณ - ด้วยเหตุ]/ จตตาริ - ๔ ประการ/ สัจจานิ - ความจริงทั้งหลาย คือ/ [๑] ทุกขสัจ - ความจริงคือความทุกข์/ [๒] สมุทสัจ - ความจริงคือความเกิดขึ้นพร้อม/ [๓] นิโรธสัจ - ความจริงคือความดับลง/ [๔] มคคสัจ - ความจริงคือหนทาง/

เอตตาวตทา - ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้/ สัจจาน - ที่เป็นความจริง/ [ธมมาน - ซึ่งธรรมทั้งหลาย]/ สัจจปณณุตติ. - การบัญญัติว่าเป็นความจริง/

๖. กิตตาวตทา - ด้วยเหตุมีประมาณเท่าไร/ อินทริยาน - ที่เป็นใหญ่ยิ่ง/ [ธมมาน - ซึ่งธรรมทั้งหลาย]/ อินทริยปณณุตติ? - การบัญญัติว่าเป็นอินทรีย์?/

ยาวตทา - ด้วยเหตุมีประมาณเท่าใด/ พาวีสตินทริยานิ - อินทรีย์ทั้งหลาย ๒๒ อย่าง คือ/ [๑] จกขุทริย - อินทรีย์คือดวงตา/ [๒] โสณทริย - อินทรีย์คือหู/ [๓] ฆานินทริย - อินทรีย์คือจมูก/ [๔] ชิวหินทริย - อินทรีย์คือลิ้น/ [๕] กายินทริย - อินทรีย์คือร่างกาย/ [๖] มนินทริย - อินทรีย์คือใจ/ [๗] อิตถินทริย - อินทรีย์คือสตรี/ [๘] ปุริสินทริย - อินทรีย์คือบุรุษ/ [๙] ชิวิตินทริย - อินทรีย์คือความเป็นอยู่/ [๑๐] สุขินทริย - อินทรีย์คือความสุข/ [๑๑] ทุกขินทริย - อินทรีย์คือความทุกข์/ [๑๒] โสมนสสินทริย - อินทรีย์คือความเป็นแห่งบุคคลผู้มีใจดี/ [๑๓] โทมนสสินทริย - อินทรีย์คือความเป็นแห่งบุคคลผู้มีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว/ [๑๔] อุเปกขินทริย - อินทรีย์คือความเข้าไปเพ่งดู/ [๑๕] สทถินทริย - อินทรีย์คือความเลื่อมใส/ [๑๖] วิริยินทริย - อินทรีย์คือความเพียร/ [๑๗] สตินทริย - อินทรีย์คือความระลึก/ [๑๘] สมานินทริย - อินทรีย์คือความตั้งมั่นพร้อมยิ่ง/ [๑๙] ปณณินทริย - อินทรีย์คือปัญญา/ [๒๐] อนณญาตณณุตตสสามิตินทริย - อินทรีย์ของบุคคลผู้ดำเนินไปเฉพาะแล้วด้วยความมุ่งว่าจักรู้แจ้งซึ่งสัจธรรมที่ไม่รู้แจ้งแล้ว/ [๒๑] อณณินทริย - อินทรีย์คือความรู้ที่ควรรู้ยิ่ง/ [๒๒] อณณาทาวินทริย. - อินทรีย์ของบุคคลผู้รู้ยิ่งแล้ว/

เอตตาวตทา - ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้/ อินทริยาน - ที่เป็นใหญ่ยิ่ง/ [ธมมาน - ซึ่งธรรมทั้งหลาย]/ อินทริยปณณุตติ. - การบัญญัติว่าเป็นอินทรีย์/

๓. การแปลโดยความ

๑. เอกกอุทเทส หมายความว่าด้วยบุคคล ๑ จำพวก

[๑] บัญญัติ ๖ ประการ คือ

๑. ขันธบัญญัติ ๒. อายตณบัญญัติ

๓. ธาตุบัญญัติ ๔. สัจจบัญญัติ

๕. อินทริยบัญญัติ ๖. บุคคลบัญญัติ

๑. ขันธบัญญัติ

[๒] การบัญญัติสภาวะธรรมที่เป็นหมวดหมู่กันว่าเป็นขันธ มีเท่าไร

ขันธบัญญัติมี ๕ คือ

๑. รูปขันธ ๒. เวทนาขันธ

๓. สัญญาขันธ ๔. สังขารขันธ

๕. วิญญานขันธ

การบัญญัติสภาวะธรรมที่เป็นหมวดหมู่กันว่าเป็นชั้นมีเท่านี้

๒. อายตนบัญญัติ

[๓] การบัญญัติสภาวะธรรมที่เป็นบ่อเกิดว่าเป็นอายตนะ มีเท่าไร
อายตนบัญญัติมี ๑๒ คือ

๑. จักขายตนะ	๒. รูปายตนะ
๓. โสตายตนะ	๔. สัททายตนะ
๕. ฆานายตนะ	๖. คันธายตนะ
๗. ชิวหายตนะ	๘. รสายตนะ
๙. กายายตนะ	๑๐. โผฏฐัพพายตนะ
๑๑. มนายตนะ	๑๒. ธัมมายตนะ

การบัญญัติสภาวะธรรมที่เป็นบ่อเกิดว่าเป็นอายตนะมีเท่านี้

๓. ชาติบัญญัติ

[๔] การบัญญัติสภาวะธรรมที่ทรงตัวอยู่ว่าเป็นธาตุ มีเท่าไร
ชาติบัญญัติมี ๑๘ คือ

๑. จักขุธาตุ	๒. รูปธาตุ
๓. จักขุวิญญาณธาตุ	๔. โสตธาตุ
๕. สัทธาธาตุ	๖. โสตวิญญาณธาตุ
๗. ฆานธาตุ	๘. คันธธาตุ
๙. ฆานวิญญาณธาตุ	๑๐. ชิวหาธาตุ
๑๑. รสธาตุ	๑๒. ชิวหาวิญญาณธาตุ
๑๓. กายธาตุ	๑๔. โผฏฐัพพธาตุ
๑๕. กายวิญญาณธาตุ	๑๖. มโนธาตุ
๑๗. ธัมมธาตุ	๑๘. มโนวิญญาณธาตุ

การบัญญัติสภาวะธรรมที่ทรงตัวอยู่ว่าเป็นธาตุมีเท่านี้

๔. สัจจบัญญัติ

[๕] การบัญญัติสภาวะธรรมที่เป็นความจริงว่าเป็นสัจจะ มีเท่าไร
สัจจบัญญัติมี ๔ คือ

๑. ทุกขสัจจะ	๒. สมุทยสัจจะ
๓. นิโรธสัจจะ	๔. มัคคสัจจะ

การบัญญัติสภาวะธรรมที่เป็นความจริงว่าเป็นสัจจะมีเท่านี้

๕. อินทริยบัญญัติ

[๖] การบัญญัติสภาวะธรรมที่เป็นใหญ่ว่าเป็นอินทริย มีเท่าไร

อินทริยบัญญัติมี ๒๒ คือ

๑. จักขุทริย	๒. โสตินทริย
๓. หานินทริย	๔. ชิวหินทริย
๕. กายินทริย	๖. มนินทริย
๗. อิตถินทริย	๘. ปุริสินทริย
๙. ชีวิตินทริย	๑๐. สุขินทริย
๑๑. ทุกขินทริย	๑๒. โสมนัสสินทริย
๑๓. โทมนัสสินทริย	๑๔. อุปกขินทริย
๑๕. สัทธินทริย	๑๖. วิริยินทริย
๑๗. สตินทริย	๑๘. สมาธินทริย
๑๙. ปัญญินทริย	๒๐. อนัญญาตัญญูสสามิตินทริย
๒๑. อัญญินทริย	๒๒. อัญญาตาวิณทริย

การบัญญัติสภาวะธรรมที่เป็นใหญ่ว่าเป็นอินทริยมีเท่านี้^๔

สรุป

ในพระพุทธศาสนา การแบ่งประเภทของบุคคลออกเป็น ๑ จำพวก ถือเป็นแนวทางที่ช่วยให้เราเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์และลักษณะของการดำรงชีวิต โดยการบัญญัติแบ่งออกเป็น ๖ ประการ ได้แก่:

๑. **ขันธบัญญัติ:** หมายถึงการจำแนกสภาวะธรรมที่ประกอบขึ้นเป็นขั้น ๕ ซึ่งรวมถึง รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เป็นพื้นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัวตนและการดำรงอยู่

๒. **อายตณบัญญัติ:** เป็นการระบุถึงอายตนะทั้ง ๑๒ ที่เป็นบ่อเกิดของประสบการณ์และการรับรู้ ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างประสาทสัมผัสและสิ่งที่เรารับรู้จากโลกภายนอก

๓. **ธาตุบัญญัติ:** แบ่งออกเป็นธาตุ ๑๘ ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นจริงของธรรมชาติและการดำรงอยู่ของสรรพสิ่ง ช่วยให้เราเข้าใจถึงการเกิดขึ้นและดับไปของสิ่งต่าง ๆ

๔. **สังขบัญญัติ:** ประกอบด้วยสังขะ ๔ ซึ่งรวมถึง ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรคะ สังขบัญญัติเหล่านี้เป็นเส้นทางในการเข้าใจความจริงของชีวิตและวิธีการบรรเทาทุกข์

๕. **อินทริยบัญญัติ:** รวมถึงอินทริยทั้ง ๒๒ ที่เกี่ยวข้องกับความสามารถของมนุษย์ในการรับรู้และปฏิบัติ ช่วยให้เราเข้าใจพลภายในที่เรามี

^๔ อภ.ป. ๓๖/๑-๖/๑๓๕-๑๓๗.

๖. **บุคคลบัญญัติ:** แบ่งออกเป็นบุคคลต่าง ๆ ที่มีลักษณะเฉพาะ โดยตั้งแต่ผู้ที่มีความหลุดพ้นไปจนถึงบุคคลทั่วไป ซึ่งช่วยให้เราเห็นว่ามนุษย์มีหลายระดับของความเข้าใจและการพัฒนา

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. **การรู้จักตัวตน:** การเข้าใจขั้นสูงและอายตนะช่วยให้เราตระหนักรู้ถึงตัวตนและความเป็นจริงของชีวิต เป็นการนำไปสู่การพัฒนาจิตใจ

๒. **การตระหนักรู้ความทุกข์:** สัจจบัญญัติเพื่อให้เราตระหนักรู้ถึงทุกข์และสามารถลดละมันได้ การมีความเข้าใจเกี่ยวกับทุกข์จะช่วยให้เราหาทางออกที่เหมาะสม

๓. **การพัฒนาคุณธรรม:** การพิจารณาถึงอินทรีย์และธาตุช่วยให้เราสามารถพัฒนาคุณธรรมและจิตใจให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

๔. **การยอมรับและเข้าใจผู้อื่น:** การแบ่งประเภทของบุคคลช่วยให้เราสามารถเข้าใจและยอมรับผู้อื่นได้ดีขึ้น รวมถึงการเห็นคุณค่าของทุกคนในสังคม

๕. **การแสวงหาความหลุดพ้น:** ข้อคิดสำคัญคือการพยายามพัฒนาตนเองในทุกด้านเพื่อให้สามารถเข้าถึงความหลุดพ้นจากทุกข์และการมีชีวิตที่มีความสุขอย่างแท้จริง

การศึกษาและนำแนวคิดเหล่านี้ไปปฏิบัติจะนำไปสู่การเป็นบุคคลที่มีความสุขและมีประโยชน์ต่อสังคมและโลกใบนี้ในที่สุด.